

CIP – katalogizacija v knjigi
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

930.1(082)

Vsi Tukidovi može / [izbral in uredil Oto Luthar; prevedli Alja
Brglez ... et al.]. – [1. izd.]. - Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije
Krt, 1990. – (Knjižna zbirka Krt 70)

ISBN 86-7347-026-9

I. Luthar, Oto
19638016

ISBN 86-7347-026-9

Knjižna zbirka Krt 70

Zbornik
Vsi Tukididovi može

Izbral in uredil: Oto Luthar

Prevedli: Alja Brglez, Seta Knop, Breda Luthar,
Oto Luthar, Neda Pagon

Jezikovni pregled: Marjeta Humar

Korekture: Dragana Klepec-Kršič

Urednik: Janez Šušteršič

Likovna oprema: Miha Dešman

Računalniško oblikovanje: Biba Mazzini

Tisk: Ptujska tiskarna

Slika na naslovnici iz: *Jakob Hoff,*

Bilder aus America, Eitner Reise durch

das Schwarze America, Fischer Verlag,

Frankfurt na Mainl 1978, str. 34.

Ljubljana, oktober 1990

1. izdaja, 1000 izvodov

Knjiga je izšla s podporo
mestne raziskovalne skupnosti Ljubljana

Zbornik

Vsi

Tukididovi

može

Sodobne teorije zgodovinpisja

Vsebina

Uredniško pojasnilo	7
Oto Luthar, Nazaj k pripovedi (predgovor)	9
Paul Veyne, Kako pišemo zgodovino: pojem intrige	21
François Furet, Družboslovne metode v proučevanju zgodovine in »histoire totale«	51
Jörn Rüsen, Pisanje zgodovine kot teoretski problem zgodovinske vede	75
Hayden White, Problem pripovedi v sodobni teoriji zgodovinskega	95
Dominick la Capra, Retorika in zgodovina	137
Lawrence Stone, Vrnitev pripovedne umetnosti: razmišljanje ob novem starem zgodovinske	163
Michael Mitterauer, Jubileji in zgodovinska zavest	179
Besednjak razlik: Kako pišemo zgodovino (pogovor s Paulom Veynom)	197
O avtorjih	213

Jörn Rüsen
Pisanje zgodovine
kot teoretski problem
zgodovinske vede

Kronološki orts ozadja sodobne diskusije

The relation of writing history, of its rhetoric, to history itself is quite other than it has traditionally been conceived. Rhetoric is ordinarily deemed icing on the cake of history, but our investigation indicates that it is mixed right into the batter. It affects not merely the outward appearance of history, its delightfulness and seemliness, but its inward character, its essential function — its capacity to convey knowledge of the past as it actually was. And if this is indeed the case, historians must subject historiography, the process of writing history, to an investigation far broader and far more intense than any that have hitherto — to conducted

J. H. Hexter¹

1. Izguba problema v preokretu miselne perspektive

Gerhard Ritter je nekoč dejal, da je devetdeset odstotkov dobrega zgodovinarja dober stil.² Kdor se mora poklicno

- ¹ [»Odnos zgodovinoписja in njegove retorike do same retorike je popolnoma drugačen, kot so si predstavljali. Retoriko so ponavadi pojmovali kot glazuro na kolčku zgodovine, naša raziskovanje pa odkriva, da je umscena prav v testo. Ne vpliva le na zunanji videz zgodovine, njeno očarljivost in ustreznost, temveč tudi na njeno notranjo naravo, na njeno temeljno nalogo — sposobnost izraziti vedeње o preteklosti, karstna je bila v resnici. In če to zares drži, morajo zgodovinarji historiografijo, kot proces pisanja zgodovine, podvreči obsežnejšemu in bolj zavzetemu proučevanju, kot so ga bili vsjani doslej.« J. H. Hexter, »The rhetoric of history«, v: *International encyclopedia of the social sciences*, 6. zv., 1968, str. 390.
- ² Nav. po: Karl-Heinz Janssen, »Journalismus und Historie — ein Unverhältnis«, v: P. Borowsky, B. Vogelen, H. Wunder (Izd.) *Gesellschaft und Geschichte*, 1. zv.: »Geschichte in Presse, Funk und Fernsehen. Berichte aus der Praxis«, Opladen 1976, str. 54.

ukvarjati z mnogimi besedili obetajočih, pa tudi že priznanih zgodovinarjev, bo v tej trditvi našel nekaj resničnega. Prav posebno se bo to zdelo upravičeno tistemu, ki se pri ustvarjanju lastnega teksta bori za vsak stavek. Kljub temu se danes usposobljenost za pisanje zgodovine ne meri s stilistično sposobnostjo, temveč je opredeljena kot sposobnost rečipiranja in kritičnega presojanja stanja historičnega raziskovanja. Pisanje zgodovine, ki si zastavlja visoke cilje, skoraj vedno temelji na avtorjevem lastnem raziskovanju. Raziskovalna usposobljenost je literarni očitno nadrejena, vsaj tam, kjer zgodovino pišejo znanstveniki.

Kako je potem, če ne upoštevamo prednosti dobro napisanega historioografskega teksta, zgodovinopisje lahko teoretski problem zgodovinske vede? »Problemi teorije« obstajajo tam, kjer so teorije skonstruirane zaradi črpanja zgodovinskih dejstev iz virov in pojasnjevanja teh dejstev, in tam, kjer so principi zgodovinskega spoznanja, ki določajo zgodovino kot znanost, jasno določeni in utemeljeni. V obeh primerih je tudi pisanje zgodovine tematsko. Če pri raziskovanju, s pomočjo historičnih teorij, rekonstruiramo človeško preteklost, se nam neizogibno postavlja vprašanje, ali in kako te teorije vplivajo tudi na historioografsko interpretacijo rezultatov raziskovanja. Če razmišljamo o principih historičnega spoznanja v njihovi literarni obliki, potem se ne moremo izogniti vprašanju o pomenu literarne oblike kot svojevrstnega načina historičnega mišljenja za zgodovino kot vedo.

V razvoju historičnega mišljenja so o zgodovinopisju kot teoretskem problemu sodili na najrazličnejše načine. Kot literarno podjeje je bilo najprej v središču razmišljanj o nalogi zgodovinarja in kulturnem pomenu historičnega mišljenja.

Za to refleksijo je bila zadolžena retorika.³ Razkrivala je, s katerimi jezikovnimi sredstvi lahko dosežemo pravi namen pisanja zgodovine – zaokroženje izkusvenega prostora človekovega delovanja po moralnih kriterijih – in s tem postavila zgodovinarja ob bok pesniku.

Konstituiranje zgodovinske misli kot znanosti je pripeljalo do popolnoma drugačnega razmišljanja o zgodovinopisju. Na

podatkih zasnovan *historizem* je postal problem, ki ga ni bilo mogoče obvladati samo z literarnimi sredstvi. Retorika je, spričo metodološkega napredka kritike virov, izgubila orientacijsko funkcijo. V sorazmerju z omejenostjo zgodovinopisja na metodološko črpanje podatkov iz virov je razmišljanje o posebnosti in nalogi zgodovinopisja preraslo v neko popolnoma novo problematizacijo. Ni šlo več predvsem za *jezikovne oblike*, po katerih lahko sklepamo o časovnem izkustvu človeške prakse glede na moralne kriterije delovanja, temveč za *metodološke operacije*, s pomočjo katerih je spoznanje tega izkustva reglementirano in zavarovano. Če je bila retoriki podatkovnost zgodovinopisja navsezadnje zagotovljena s tem, da so njene oblike predstavljive ustrezale potrebi občinstva po moralni orientaciji, pa je njeno podobo določala stvarna vsebina zgodovine, vzpostavljena in zavarovana z metodološko racionalizacijo.

To lahko dobro ponazorimo z dvema primeroma: s pomenskim obratom pojma »historična metoda« in s kritiko historične retorike. Preden se je historična paradigma prebila v zgodovinopisje in se tam institucionalizirala, je bila historična metoda⁴ *stavek predstavljivih oblik*, v katerih je bila ponazorjena človeška preteklost. Ko se je zgodovina uveljavila kot strokovna disciplina in je postalo zgodovinopisje domena strokovno izobraženih znanstvenikov, so historično metodo razumeli kot *stavek pravih historičnega raziskovanja*. Ta temeljni preobrat v glavnih pogledih historičnega mišljenja je v razmišljanju zgodovinarjev o lastnem metjeju pripeljal do ostre kritike retorike. Retorično znanje ne zagotavlja več formalne enovitosti. Kot veda o govorništvu zgodovinarju ne le da ni več potrebna, temveč celo ogroža znanstvenost zgodovinopisja. Značilna za to je Droysenova izjava, ki pravi, da je »retorična umetnina« popolno nasprotje »historične predstavive«.⁵

Metodološko reglementirano raziskovanje je nadomestilo do tedaj veljavno retorično umetelnost zgodovinopisja. Toda zgodovinsko raziskovanje ni isto kot pisanje zgodovine.

4 Prim. Jörn Rüsen in Winfried Schulze, »Methode, historische«, v: J. Rüsen, K. Gröndler (izd.) *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, 5. zv., Basel 1980.

5 Johann Gustav Droysen, *Historik Historisch-kritische Ausgabe*, izd. P. Leyh, 1. zv., Stuttgart-Bad Cannstatt 1977, str. 241.

3 Prim. Klaus Heimann, »Das Verhältnis von Dichtung und Geschichtsschreibung in älterer Theorie«, v: *Archiv für Kulturgeschichte*, 52 (1970); Eckart Kesseler, »Geschichte: Menschliche Praxis oder kritische Wissenschaft?«, v: *ist, Theoretiker humanistischer Geschichtsschreibung*, München 1971.

Zgodovinopisje ostaja literarno podjetje, zato v samorefleksiji zgodovinske vede predstavlja problemski presežek metodologije raziskovanja, za katerega je historičizem našel rešitev v *berneutehno zasnovani estetiki*.⁶

Lep primer takšne programske zastavitve je razprava Wilhelma von Humboldta *O nalogi zgodovinopisca*. Humboldt ne postavlja pravih umetelnega pisanja zgodovine, temveč govori o nujnosti povezave dejstev človeške preteklosti – ki jih postreduje kritična presoja virov – v notranje čustveno zgodovino. Tovrstna povezava, združevanje, naj bi potekalo po vzoru dejavnih idejnih gonilnih sil, s katerimi je človek v svojem preteklem ravnanju spreminjal svet in vzpostavil samega sebe. Te ideje dajcjo časovni povezanosti človekovega ravnanja smisel kontinuiranega kulturnega ustvarjanja in tako konstruirajo zgodovinsko naravo človeške dejavnosti ter so obenem osnovni predmet zanimanja historičnega spoznanja. Zgodovinopisje izvira iz te notranje povezanosti subjekta in objekta historičnega spoznanja. »Vse je odvisno od prilagajanja predmeta raziskovanja in raziskovalne sile, ki ga raziskuje.«⁷ »Razumevanje« je skupet miselnih operacij, ki to prilagajanje udeležajo. Prek teh operacij so dejstva preteklosti historično razvrščena in ponazorjena glede na subjektivne miselne kriterije [Sinakriterien] kulturne ustranjalnosti. Tako lahko Humboldt enači delo zgodovinopisca z umetnikovim, saj je tudi za slednjega človekovo doživljanje sveta in samega sebe najvišji smisel [Sinakriterium] človeškega delovanja. Po Humboldtovem mnenju je razlika med umetnikom in zgodovinopiscem zgolj ta, da se subjektivna ustvarjalna moč prvega izraža predvsem v svobodni igri domišljije in spoznanja, medtem ko je subjektivnost drugega »podrejena domnevanju in spoznavanju resničnosti.«⁸ Vsekakor pa morata dejanskost empiričnih ugotovitev oba idejno transcendirati, da bi v tej dejanskosti postal zaznaven človeški duh, ki mu delujoči človek že od nekdaj zavestno sledi.

Po Humboldtovem mnenju mora zgodovinar torej iz virov dobljena dejstva transcendirati, da bi jih lahko prepoznal in

6 G. Jörn Rüsen, *Ästhetik und Geschichte. Geschichtstheoretische Untersuchungen zum Begründungsansatzmengenbau von Kunst, Gesellschaft und Wissenschaft*, Stuttgart 1976, od str. 63 dalje.

7 Wilhelm von Humboldt, »Über die Aufgabe des Geschichtsschreibers«, v: *Ist, Deida*, Izd. A. Filmer in K. Giel, 1. zv., Darmstadt 1960, str. 588.

8 *Prav tam*, str. 586.

predstavil kot zgodovino. Če hoče zgodovino vzpostaviti kot kulturno ustranjalnost, mora v obravnavo dejstev vnesti lastno subjektivno kulturno ustranjalnost. Humboldt je v analizah razlikoval historično raziskovanje – postredovanje empiričnih ugotovitev o tem, kar se je v preteklosti zgodilo – in zgodovinopisje – ustranjalni akt, ki temu dogajanju šele podeli smisel in ga vzpostavi kot zgodovino. Postopek zgodovinopisja je edini pravi historični postopek, saj šele vzpostavlja pretokla dogajanja kot zgodovino. Odprto pa je ostalo vprašanje o medsebojni povezanosti historičnega raziskovanja in zgodovinopisja.

Kako se to izraža v samorazumevanju vede, kakršno se je v izoblikovalo historičnih delih 19. stoletja? Rezultat Humboldtovega razmišljanja sta lahko dve nasprotujoči si smeri – za prvo je značilna zgodovina Gervinusovega tipa, za drugo pa Droysenova historična ustranjalnost. Ko je zasnoval svojo zgodovino kot »početko zgodovinopisja«, se je Gervinus navezal na retorično tradicijo. Tu je zgodovinopisje okvil, v katerem se, na podlagi iz virov dobljenih podatkov, ustranjajo miselne zveze o preteklem človeškem ravnanju, zgodovinar pa s svojo pripovedjo »zaokroža dokončno umetniško delo.«⁹ Nič čudnega torej, če je v tem primeru odločilna operacija opredeljena kot »pesniški postopek«,¹⁰ polje zgodovinara pa potrjen njegov subjektivni (moralno-politični) naravnost.¹¹

Nasprotno stališče zastopa Droysenova *Historika*. Po Droysenovem mnenju, Gervinusovo pojmovanje ni izvedeno iz »bistva in izraza naše znanosti ter njene metode«,¹² torej ni znanstveno zgodovinopisje. Ta kritika izhaja iz predpostavk, ki jih je v svojem programskem spisu oblikoval že Humboldt, vendar iz njih povzema ravno nasproten zaključek, prav v tem pa gre

9 Prim. Jörn Rüsen, »Theorien im Historismus«, v: J. Rüsen, H. Sauerb (Izd.) *Theorien in der Geschichtswissenschaft*, Düsseldorf 1980; *Ist, Ästhetik und Geschichte*, od str. 96 dalje.

10 Georg Gottfried Gervinus, »Historik«, v: *Ist, Schriften zur Literatur*, Berlin 1962, str. 92.

11 *Prav tam*, str. 88.

12 Izjave: Jörn Rüsen, »Der Historiker als Parteiliche des Schicksals«, Georg Gottfried Gervinus und das Konzept der objektiven Parteilichkeit im deutschen Historismus«, v: R. Koselleck, W. J. Mommsen, J. Rüsen (Izd.) *Objektivität und Parteilichkeit in der Geschichtswissenschaft (Theorie der Geschichte, 1. zu.)*, München 1977.

13 Droysen, *Historik*, str. 217.

iskati njen teoretski nauk. Najpomembnejša historičnospoznavna operacija, s katero postanejo dejstva preteklega človeškega ravnanja zgodovina, je potemtakem – Droysen se tu strinja z Gerwinusom – (hermenevtsko) ugotavljanje duhovnih gonilnih sil tega preteklega človeškega ravnanja, se pravi ugotavljanje idej. Toda, za razliko od Gerwinusa, Droysen označuje ta proces kot *metodološko udejanjanje zgodovinskega raziskovanja* in ne več kot *poetično udejanjanje zgodovinskega raziskovanja*. Konstituiranje zgodovinskega znanosti je s tem prignano do skrajne točke, do točke, kjer so goli podatki o človeški preteklosti preoblikovani v jezik pripovedi, ki je kot miselne in pomenške zveze med sodobnim in preteklim človeškim ravnanjem v virih ni najti. Tudi Droysen razume takšno preoblikovanje kot ustvarjalni dosežek zgodovinarja, v katerem le-ta uveljavlja svojo subjektivnost kot sposobnost osmišljevanja lastne dejavnosti v sodobnem družbenem življenju, vendar ga pojasnjuje v zvezi z racionalnimi principi historičnega raziskovanja, ki jih zvezi z racionalnimi principi historičnega stroka. Historična je medtem vzpostavila zgodovina kot stroka. Historična interpretacija je v tem primeru raziskovalni dosežek in ne več literarna stvaritev. Ni več pesniški postopek, s katerim zgodovinar doseže »zapri in totalni učinek umetniškega dela«,¹⁴ svoboda zgodovinskega umetniškega oblikovanja je v prvi vrsti strogo podrejena metodološkim pravilom historičnega raziskovanja, ki so povod za spoznavni napredek zgodovinske vede.

Za preoblikovanje zgodovinskega v historijo ima takšno stališče dolgoročne posledice – zgodovinske postaja bolj in bolj *gola funkcija historičnega raziskovanja*, saj je z izgubo položaja osrednje teoretske problematike potisnjeno ob stran in dobesedno izrinjeno na sam konec prispevkov, v katerih zgodovinarji sebi in občinstvu polagajo račune o svojem početju. Seveda nikoli ni manjkalo tistih, ki so opozarjali na sorodnost zgodovinske interpretacije in literature. Celo Theodor Mommsen je historiji oporekal potrebo po univerzitetni profesionalizaciji in zgodovinskega »uvrščal prej med umetnike kot med učenjake«,¹⁵ za Trevelyan, ki je polemiziral z Buryjem, pa je literarna kvaliteta za zgodovinske prav tako pomembna kot

znanstvenost.¹⁶ Samorefleksija zgodovinarjev naj bi se torej izkazala v razmejitvi znanosti in umetnosti in v takšni določilni funkciji zgodovinskega, kot jo je zapisal Ernst Bernheim v svojem *Učeniku historične metode*: »Prepričanje, da je zgodovina umetnost ali umetnost in znanost hkrati, je le pododovan predsodek, ki se mu moramo najodločneje upreti, saj škodi strogo znanstveni obravnavi zgodovine.«¹⁷ Takšna skrajna deestetizacija pušča zgodovinsko le eno nalogo, in sicer »karseda neznamkano poročanje o rezultatih raziskovanja«.¹⁸

To stališče so zgodovinarji soglasno ohranili vse do danes. Zgodovinske, kolikor so ga sploh omenjali, ni več resno vzmelijsko razprave o teoriji zgodovinske vede. Celo tam, kjer so mu še vedno pripisovali velik pomen, je naposled nastopalo le kot odvisni, spremenijski del pogojne strukture historičnega mišljenja. Theodor Schieder je zgodovinsko npr. pripisoval naslednjo važno nalogo: »Velika smiselna obdobja zgodovine niso očitne, manifestne danosti – tako kot v umetnostnih vedah veliki umetniški opusi – temveč se razodenejo očitno šele v historičnih predstavah. Zato zgodovina kot znanost stoji in pade z uporabo teh sredstev.«¹⁹ To bi skorajda lahko veljalo za ponovno odkritje estetske razsežnosti historičnega spoznanja, če ne bi Schieder – v skladu z občo usmeritvijo historike vse tja do Droysena – vendarle poudarjal prednostni položaj samega raziskovanja: »Obilika predstavne ne izhaja iz zunanjega ali formalno estetskega zornega kota, temveč iz načina zastavljanja vprašanj, torej iz načina raziskovanja.«²⁰ To potrjuje tudi ugotovitve, da ob razpravi o literarni naravi zgodovinskega historija pojmuje sebe predvsem kot »zavzetega, vendar neopredeljenega opazovalca« in se pravzaprav ne čuti izzvano.²¹

16 George Macaulay Trevelyan, »Clho ist eine Muse«, v: F. Stern (Izd.), *Geschichte und Geschichtsschreibung Möglichkeiten, Aufgaben, Methoden Texte von Voltaire bis zur Gegenwart*, München 1966; in John Bagnell Bury, »Geschichte als Wissenschaft«, prav tam.

17 Ernst Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode*, Leipzig 1889, str. 88.

18 Prav tam, str. 512.

19 Theodor Schieder, *Geschichte als Wissenschaft. Eine Einführung*, München in Duna 1965, str. 114.

20 Prav tam.

21 Christian Meier, »Narrativität, Geschichte und die Sorgen des Historikers«, v: R. Koselleck, W.D. Stempel (Izd.) *Geschichte – Ereignis und Erzählung (Poetik und Hermeneutik, 5. zv.)*, München 1973, str. 571.

14 Gerwinus, prav tam, str. 92.

15 Theodor Mommsen, »Gedanke ob dem Historiker«, Berlin 1905, str. 11.

Kako zelo pa je odsotnost problematizacije zgodovinskega produkta tudi do tistih, ki se strokovno ukvarjajo z oblikami literarne pripovedi, pokáže vpogled v tovrstno literaturo o teoriji pripovedi – zgodovinske kot posebna zvrst tako rekoč ni upoštevana.²²

2. Ponovno odkritje problema v sporu o teoriji in pripovedi

Zakaj se ne bi mogli sprijazniti z vedno manjšo vlogo zgodovinskega kot teoretskega problema zgodovinske vede? Zakaj se ne bi zadovoljili z ugotovitvijo zgodovinarja, ki je, zavedajoč se metodološkega napredka zgodovinske vede spričo vse pogostejše uporabe kvantitativne metodologije, o zgodovinski pisji, dejal – »*It will never be literature*«?²³

Odgovor na vprašanje se zdi spričo tega zagotovila naravnost ironičen. Prav iz metodološkega napredka zgodovinskega raziskovanja izhajajoč proces vzpostavitve zgodovinskega kot znanosti, ki je literarno naravno zgodovinskega vse bolj potiskal na obrobje samorefleksije historikov, je vse bolj načeljal vprašanje o metodološki samostojnosti zgodovinske vede in tako

prišel do ponovnega odkritja zgodovinskega kot temeljnega problema zgodovinske vede.

Ko je Droysen historično interpretacijo – kot spoznavno operacijo, lastno zgodovinski veda – ločil od zgodovinskega in jo osamosvojil kot metodologijo historičnega raziskovanja, je na ravni teoretske refleksije temeljev zgodovinske vede izpeljal proces racionalizacije historične metode, ki je nato presegel njegovo lastno metodologijo. S prvotno hermenevsko določitevjo historične metode so bili v historično raziskovanje vključeni vedno pomembnejši analitični postopki, ki so se ohranili predvsem v nomološko naravnanih družbenih vedah.²⁴ Doleči prevladujoča razmejitev med historičnimi in nomološkimi vedami, utemeljena na razlikovanju med razumevanjem in interpretacijo, je s tem postala vprašljiva.²⁵ Obenem je bilo že zaradi samoohranitve zgodovinske vede potrebno najti merila, s katerimi bi lahko jasno določili njeno posebnost in njen položaj med znanostmi. Za takšno merilo se je medtem vzpostavila narativna struktura historičnega izjavljanja.²⁶ S pripovedjo kot temeljnim obrazcem, ki daje pričevanju o človeški preteklosti pečat zgodovinske pristnosti, postane zgodovinske tematski postopek, s katerim zgodovinska veda to posebnost uresničuje kot *znatnost*.²⁷

22 Tako že Robert Petsch, *Wesen und Formen der Erzählkunst*, 2. izd., Halle 1942. Tudi novejšje raziskave pripovedi – ne nazadnje zaradi meja, ki jih stroka postavlja med zgodovinsko in literarno vedo – zgodovinske vede ne upoštevaajo posebej. Tako na primer Eberhart Lämmert, *Bauformen des Erzählens*, 1955, (6. izd., Stuttgart 1971); Volker Neuhaus, *Typen multiperspektivischen Erzählens*, Köln in Dunaj 1971; Franz K. Sauer, *Theorie des Erzählens*, Göttingen 1979. Enako velja tudi za zbornik izdajatelja Wolfgang Haubrichsa, *Erzählforschung*, 3. zv., Göttingen 1976–1978. V obširnejši, sistematičnejši in bolj historično naravnani raziskavi Roberta Schola in Roberta Kellogga, *The nature of narrative*, Oxford 1966, je historija omenjena vsaj na obrobju, čeprav avtorja pripovednih oblik zgodovinskega ne obravnavata posebej. – Za teorijo zgodovinskega so lahko vsebinsko poučne pripovedno-teoretično naravnane raziskave historičnega romana, tudi tedaj, če strukturne razlike med historiografijo in historičnim romanom ne omejujejo posebej. Naj na primer navedemo Hansa Vilmarja Gelperta, *Der »arabere« historische Roman. Theorie und Strukturen einer diskontinuierlichen Gattung. Studien zur deutschen Literatur*, 42. zv., Tübingen 1976.

23 [Nikoli ne bo literatura-] Lance E. Davis, »The new economic history. A critique«, v: R.L. Andriano (izd.) *The new economic history. Recent papers on methodology*, New York 1970, str. 65.

24 O tem: Georg G. Iggers, *Neue Geschichtswissenschaft. Vom Historismus zur Historischen Sozialwissenschaft*, München 1978. Prim. tudi v opombi št. 9 navedene zbrane predstavive v zborniku *Theorien in der Geschichtswissenschaft*: Thilo Sarrazin, »Theorien in der quantifizierenden Geschichtsforschung«; Manfred Wüsteneyer, »Was lehrt die Strukturgeschichte?«; Hans Süssmuth, »Historische Sozialwissenschaft und Historische Anthropologie.«

25 Manfred Riedel, *Verstehen oder Erklären? Zur Theorie und Geschichte der hermeneutisch Wissenschaften*, Stuttgart 1987.

26 Prim. pregled Hansa Christiana Henniga, »Erklären – Verstehen – Erzählen«, v: *Theorien in der Geschichtswissenschaft*; nato zbornik z orednjimi teksti izdajateljca Bernharda Giesena in Michaela Schmidta, *Theorie, Handeln und Geschichte*, Hamburg 1975, ter sistematično raziskavo Oswald Schwemmerja, *Theorie der rationalen Erklärung. Zu den methodischen Grundlagen der Kulturwissenschaften*, München 1976.

27 Kot povzeteč k tej temi (z navedbo najpomembnejše literature) gl.: Hans Michael Baumgartner, »Narrativität«, v: K. Bergman, A. Kuhn, J. Rüsen, G. Schneider (izd.) *Handbuch der Geschichtswissenschaft*, 1. zv., Düsseldorf 1979. Werner Schiffer je ponovno odprl nemško diskusijo o teoriji narativnosti, jo kritično pregledal in dalje razvil z novimi argumenti v: *Theorien der Geschichtsschreibung und ihre erzähltheoretische Relevanz*, Danto, Habermas, Baumgartner, Droysen, Stuttgart 1980.

Za historiko je to nova prelomnica. Z narativnostjo kot merilom zgodovinpisje znova pridobi pomen, ki mu ga je (znotraj historije) priznaval celo Gerwinus. Seveda prispevek historije k pojasnjevanju temeljev historičnega raziskovanja pri tem ni odveč. Vendar je vpogled v logiko raziskovanja mogoč le na podlagi še bolj poglobljene analize njenih narativnih elementov in dejavnikov. Pri tem moramo temeljito preveriti običajno funkcionalno preobrazbo zgodovinpisja v historično raziskovanje in preveriti, ali morda strukture pripovedi s svojimi estetskimi ali poetškimi principi ne določajo historične metode kot množice raziskovalnih postopkov. To lahko prikažemo ob problemu nastajanja teorije v zgodovinskih vedih.

Razprava o možnostih in mejah historičnih teorij se je vnela ob poskusih, da odnosa zgodovinske vede do sistematičnih družbenih ved ne bi več obravnavali kot problema razmejitve, temveč v smeri razširjanja metodološkega arzenala historičnega raziskovanja in preseganja znanstvene paradigme historike.²⁸ Takšna argumentacija se je osredotočila na področje metodologije, zgodovinpisje (kolikor je bil nanj sploh kdo pozoren) pa je po tradiciji služilo zgolj za funkcionalno preobrazbo raziskovanja. Zagovorniki metodološke uporabe teorije historičnega raziskovanja doživljajo na novo oblikovan odnos analitične filozofije zgodovine do narativne strukture historičnega spoznanja, ki ga je, na transcedentalno filozofski način, pogloblil Baumgartner.²⁹ Kot ugovor zoper smisel njihovega početja, kot ugovor zoper vzpostavitev zgodovine kot historične družbene vede. V dokazovanju narativne posebnosti historičnega spoznanja so prepoznali zavzemanje za pripovedno zgodovinpisje v stilu 19. stoletja, ki so ga hoteli nadomestiti s tako obliko historične predstavitve, ki bi bila usmerjena v historične teorije. Nasprotno pa so zagovorniki narativne teze teorijam, ki bi predstavljale referenčni okvir historične interpretacije in potemtakem tudi zgodovinpisja, predpostavili

nomološko strukturo, ki pravzaprav ne izpolnjuje meril, ki veljajo za historično izjavljanje. Usmerjenost zgodovinpisja na teorije se jim je zato morala zdeli naravnost nesmiselna, saj so v njej videli odkrepanje izvirnosti historičnemu mišljenju.³⁰ Kot kaže, je v okviru zgodovinske vede³¹ prišlo do nasprotovanja med teorijo in pripovedjo, nasprotovanja, ki napeljuje na izbiro med dvema možnostima – da se v imenu zgodovinpisja odpovemo historičnemu raziskovanju, katerega referenčni okvir določajo teorije, ali obratno, da ravno v imenu raziskovanja pripoznamo zgodovinpisje, ki ga le-te vzpostavljajo. Ta alternativa je grenka; metodološki napredek, ki se pri obravnavi zgodovinskih podatkov naslanja na teorijo, potem sodeč negira posebnost in samostojnost zgodovinske vede, ohranjanje posebnosti in samostojnosti pa onemogoča spoznavni napredek historičnega raziskovanja.

Za pojasnitev zgodovinske poante te kontroverze naj opozorimo še na pomemben obrat znotraj podobne taktike dokazovanja: tisti, ki bi radi omejili metodično rabo teorije in ohranili pripovedno naravo zgodovinpisja, si dedičino historizma prilikačajo s tem, ko v argumentacijo vpeljujejo narativno obliko historičnega izjavljanja, medtem ko je historizem utemeljeval s historično metodo. Zagovorniki teoretizacije historične interpretacije se nasprotno zavzemajo za preseganje historizma, hkrati pa se strinjajo z njim v tem, da način pisanja zgodovine določa historična metoda in ne oblika predstavitve.

Takšno nasprotovanje je nevezdržno, saj *pripoved in teorija nista alternativni, ki bi se izključevali*.³² Teza o narativizaciji sicer sili zgodovinsko vedo iz ustaljene tirnice običajnega podrejanja racionalnim kriterijem nomološke razlage, vendar je ne moremo uporabiti tudi za izključevanje nomoloških elementov iz okvira historične razlage, saj je nomološko znanje

28 Prim. Jürgen Kocka, *Sozialgeschichtliche Begriff – Entwicklung – Probleme*, Göttingen 1977; Hans Ulrich Wehler, *Historische Sozialwissenschaft und Geschichtsschreibung Studien zu Aufgaben und Traditionen deutscher Geschichtswissenschaft*, Göttingen 1980; Jörn Rüsen in Hans Süssmuth,

»Einleitung« v: *Theorien in der Geschichtswissenschaft*, nav. d.

29 Programsko: Hans Michael Baumgartner, »Thesen zur Grundlegung einer transcedentalen Historik«, v: J. Rüsen, H.M. Baumgartner (izd.) *Seminar: Geschichte und Theorie. Umrisse einer Historik*, Frankfurt na Maini 1976.

30 Posebno Hermann Lübbe, *Geschichtsbegriff und Geschichtsinteresse. Analytik und Pragmatik der Historie*, Basel 1977; o tem Jörn Rüsen, »Zur Kritik des Neohistorismus«, v: *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 33 (1979).

31 O stanju sodobne diskusije prim. J. Kocka, Th. Nipperdey (izd.) *Theorie und Erzählung in der Geschichte, Theorie der Geschichte*, München 1979.

32 To trditev sem poskušal sistematično utemeljiti v zvezi, omenjenem v op. 31: *Wie kann man Geschichte vernunftgemäß schreiben? Über das Verhältnis von Narrativität und Theoriegebrauch in der Geschichtswissenschaft*.

stalni spremljevalec rekonstrukcije človeške preteklosti. Ta teza sicer ni *restriktivna*, je pa *kritična*. V operacijah historične interpretacije dopuška zgolj neko pomožno znanstveno rabo nomološkega vedenja in kaže na to, da je organizacija teh operacij po principih neke nomološke razlage nesmiselna, ker se pri tem izgubi temeljna pripovedna oblika historičnih izjav.

S to ugotovitvijo pa problema metodološke uporabe teorije v zgodovinskih vedi nismo rešili, temveč šele sprožili. Zavzemanje za uporabo teorije v historični interpretaciji človeške preteklosti namreč »teorije« ne razume kot vrste spoznanj, ki jih zgodovinska veda enostavno prevzema od nomoloških (družbenih) ved, niti ne želi uporabe teorij zožiti zgolj na pomožno znanstveno funkcijo. »Teorije« predstavljajo predvsem okvir historične interpretacije, pri čemer se seveda ne moremo izogniti vprašanju, ali, in v kolikšni meri, takšen okvir narativne strukture sploh ustreza nevdružni strukturi historičnega spoznanja. Če vidimo v njih jasne smernice narativne rekonstrukcije človeške preteklosti, potem so v svojem bistvu narativne — so princip, ki organizira samo historično pripoved. Zgodovinske teorije se pravzaprav dajo razložiti takole: v njih so predstavljeni in utemeljeni vodilni principi, znotraj katerih nastopajo podatki kot izsledki kritične obravnave virov, kot zgodovinski sklop človeškega delovanja in doživljanja. Zgodovinski opisje in historično raziskovanje si tako ne nasprotujeta več. Samo raziskovanje je vedno (po svojih glavnih postavkah) tudi že oblika »zgodovine« kot strukture historičnega izjavljanja, zgodovinski opisje pa nadaljevanje raziskovanja z drugimi (literarnimi) sredstvi. Takšna prehodna zasnovanost proučevanja na (možnem) zgodovinski pisju narekuje nov način spravevanja: slediti mora predpostavkam metodoloških operacij historičnega proučevanja, katerih sledi vodijo k neki (pripovedovani) zgodovini. Z drugimi besedami, temeljne strukturne zveze historičnega spoznanja, ki pogojujejo in utemeljujejo tako raziskovanje kot zgodovinski opisje, mora prikazati kot duhovno prilagajanje človeške preteklosti s pomočjo pripovedi, obenem pa sistematično raziskati dejavnike, ki so pri tem pomembni.

3. Sodobna zastavitvev problematike

Vprašanje o pripovedi kot konstitutivnem aktu historičnega spoznanja nas (spet) odvrtača od problema historičnega raziskovanja. Napeljuje nas nazaj k procesom konstituiranja

zgodovinske zavesti, k procesom, v katerih se na podlagi dejstev preteklega človeškega življenja oblikuje zgodovina, ki jo je mogoče proučevati. Pri tem imamo znova opraviti ravno s subjektivno ustranjalo, ki jo je že Humboldt označil za »nalogo zgodovinskega«, Gerwinus pa postavil v središče svoje historike. Pripoved je tisti ustranjalni akt časovne orientacije človeškega življenja, po katerem je človeška preteklost sploh dostopna kot zgodovina in se oblikuje v nekaj zgodovinski izkušnji podobnega. Zgodovina je človeška miselna tvorba, s katero človek na podlagi izkušnje o lastni preobrazbi in preobrazbi sveta v okviru časa zadovoljuje svojo potrebo po gotovosti (ali utrditvi) identitete) znotraj tega procesa. Obenem pa si izkušnjo duhovno prilagaja in s tem umetka svoje ravnanje in doživljanje v čas in ga celo racionalizira kot časovno izvršbo. Takšno miselno oblikovanje ni mogoče brez človeške domišljajske sposobnosti. Tudi Max Weber, ki mu umetniškega načina obravnave zgodovine ne moremo odrekati, je izrecno opozoril na dejstvo, da je vsaka zgodovinska veda utemeljena v človeškem subjektivnem ustranjalnem procesu tvorjenja pomena. Pri tem je, v skladu s »predizkušteno predpostavko vsake vede o kulturi«, zagovarjal mnenje, »da smo kulturna bitja obdarjena s sposobnostjo in voljo za to, da do sveta zavzemamo stališče in ga izpolnjujemo s smislom.«³³

Če historika ne želi ostati slepa za temeljne procese oblikovanja zgodovinske zavesti, potem mora to človeško predstavitevno zmožnost upoštevati kot predpogoj historičnega spoznanja, kakršno se je uveljavilo v zgodovinski pisju, hkrati pa podrobno pojasniti procese, ki takšno miselno operacijo pogojujejo. S takšno opredelitvijo svojih nalog bo znova postala to, kar je bila pred obratom k metodološki historičnega raziskovanja: *poetika zgodovinskega* ali — v sodobni terminologiji — *pragmatika historiografskih tekstov*. Ne precostane ji drugega, kot da historičnemu spoznanju znova prizna estetsko ali tekstovno pragmatično razsežnost, ki mu pripadata kot pomenski tvorbi izkusitvenega orientiranja človeškega ravnanja v času, in sta bili zancmarjeni, ko je bilo zgodovinski opisje le sredstvo historičnega raziskovanja.

Čeprav zgodovina s svojim delom podcljuje smisel, ki ga spremlja delo zgodovinarja, le-tega ne moremo izenačiti z

33 Max Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. 3. izd., Tübingen 1968, str. 100.

umetnikom, zgodovino pisja pa ne obravnavati kot del problema teorije pripovedi. Torej mora historika – če jo zgodovino pisje resnično zanima – sposobnost historične imaginacije priznati za sestavni del oblikovanja historičnega spoznanja. Obenem pa mora historično predstavitev, kot posebno obliko pripovedi, ločiti od drugih (v ožjem smislu poetičnih) pripovednih oblik. Razviti mora takšne kriterije razločevanja, na podlagi katerih bo mogoče sklepati o konkretni raznovrstnosti zgodovino pisja. Obenem mora zasnovati tak strukturalni zemljevid zgodovino pisja, ki bo nakazal alternativne oblike historične predstavitve, hkrati pa pojasnil, kateri dejavniki določajo te, med seboj razlikujoče se oblike.

Narativna struktura historičnega spoznanja je v dosedanjih teoretičnih razpravah o zgodovinski vedi – spričo množice različnih oblik historične predstavitve – prikazana kot abstrakten pojem brez prave vsebine. Vprašanje o vlogi imaginacije v konstituiranju zgodovine kot človeške miselne percepcije časa je potemtakem prvi korak k teoriji zgodovino pisja, korak, ki je sistematična raznovrstne oblike historične predstavitve. Če pa se bo historija kljub temu zaustavila pri poetiki zgodovino pisja, ki počiva zgolj na subjektivni ustvarjalnosti zgodovino pisca (kot pri Humboldtu in Gerwinusu), potem se bo morala spoprijeti s težavami estetskega subjektivizma, v katerem zgodovinar nastopa kot genij pomenskih tvorb, ki sicer služijo za orientacijo v času, žal pa ostajata nepojasnjeni tako notranja odvisnost formalnih struktur zgodovino pisja kot tudi vsakokratna različna predstavitev preteklosti. Subjektivno usmerjena estetika zgodovino pisja tako vendarle ne daje ustreznega odgovora na vprašanje o oblikah zgodovino pisja.

Ali je na takšno vprašanje sploh mogoče odgovoriti? Na kakšen način naj torej historija skuša preseči še vedno precabstraktno estetiko zgodovino pisja, da bo lahko doumela formalno različnost pomenske tvorbe »historične pripovedi«? Pot, ki jo je nakazal Droysen – naj različnost izvira iz strategij historičnega raziskovanja – gotovo ni najbolj primerna, saj značilne prednosti sposobnosti historičnega zamljšanja utemeljujejo že samo strategijo. Se pravi, da je pametnejše, če namesto tega sprašujemo po jezikovnih oblikah zgodovino pisja in jih proučujemo z metodološkim aparatom lingvistične analize teksta. Tako lahko zmožnost osmišljanja v zgodovino pisju

razumemo kot prisvajanje sveta skozi jezik, kot jezikovno artikulacijo preteklosti, in tako nakazujemo pot proučevanja različnih pojavnih oblik »zgodovino pisja« kot zvrsti. *Gledano historična, vodi ta pot nazaj k retoriki zgodovino pisja*, nazaj do točke, od koder izvira novoveška refleksija historičnega mišljenja, v čas, ko je bilo zgodovino pisje prvič opredeljeno kot osrednji problem zgodovinske vede.

Do tega preobrata je prišlo v okviru sodobne razprave o osnovah, značilnosti in nalogah historičnega mišljenja. Zanj je značilno raziskovanje Haydena Whitea,³⁴ ki ga je Georg Iggers označil za »one of important works of historical theory of the twentieth century«.³⁵ White razvija teorijo o narativnosti historičnega spoznanja v občo poetiko zgodovino pisja, ki je interpretacijski okvir za proučevanje konkretnih oblik zgodovino pisja (v tem primeru zgodovino pisja 19. stoletja). Osrednje vprašanje njegove poetike zgodovino pisja ne zadeva toliko upravičenosti pojmovnega oblikovanja, ki izvira iz zgodovinarjeve subjektivne sposobnosti, temveč obravnava »historični izdelek« v njegovi jezikovno-literarni pojavnosti: »In this theory I treat the historical work as what it most manifestly is: a verbal structure in the form of the narrative prose discourse. Histories (and philosophies of history as well) combine a certain amount of data, theoretical concepts for explaining, these data, and narrative structure for their presentation as icon of events presumed to have occurred in times past. In addition, I maintain, they contain a deep structural content which is generally poetic, and specifically linguistic, in nature, and which serves as the precritically accepted paradigm of what a distinctively historical explanation should be. This paradigm functions as the metahistorical element in all historical works that are more comprehensive in scope than the monograph of archival report.«³⁶

34 Hayden White, *Metahistory. The historical imagination in nineteenth-century Europe*, Baltimore in London 1973.

35 [Whitega najvažnejših prispevkov teoriji historiografije dvajsetega stoletja.] Georg G. Iggers, »Style in history? History as art and as science«, v: *Reviews in European history*, 2 (1976), str. 172.

36 [»V tej teoriji obravnavam historični izdelek v njegovi najbolj očitali pojavnosti: kot verbalno strukturo v obliki narativnega proznega diskurza. Zgodovina (prav tako kot filozofska zgodovina) združuje dobočeno količino »podatkov«, teoretskih koncepcij za »pojasnjevanje« teh podatkov in

Delo Haydena Whitea pomeni v sodobni razpravi o temeljih zgodovinske vede prekrnitico predvsem zato, ker je razumevanje narativne strukture historičnega spoznanja razvijal naprej v teoriji zgodovinskega spoznanja, ki pojasnjuje historično spoznanje kot konkretno jezikovno tvorbo. Na podlagi te teorije naj bi analitično določili vse bistvene sestavine in dejavnike historičnega spoznanja in sistematično razkrili njihovo notranjo soodvisnost ter ob enem določili prostor, v katerem se uredničujejo različne oblike historične predstavitve. Če drži, da je s tem retorika vnovič postala referenčna točka zastavitve in razrešitve problema teorije zgodovinske vede, potem se nam ponuja vprašanje, ali ta nastavek, ki je sprožil vprašanje o posebnosti historičnega spoznanja, ne ponuja zgolj starega odgovora, v katerem zgodovina kot znanost še ni tematizirana.

Četudi se zdi, da imajo odgovori na zastavljena vprašanja korenine v neki starejši tradiciji, to še ni odločujoč argument za novo izhodišče ali proti njemu. Pač pa nas zgodovinska analogija opozarja na nek stvarni problem, ki lahko do nerazpoznavnosti izmaliti teorijo zgodovinskega spoznanja Haydena Whitea. Ta sicer premaguje funkcionalno preobrazbo zgodovinskega spoznanja, kjer postopek imaginacije v historični pripovedi (kot temeljno sredstvo historične interpretacije) ostaja ob strani, pojmovan kot golo formuliranje rezultatov raziskovanja – ob enem pa se lahko napačna funkcionalizacija oddalji od problema, ki je do nje pripeljal.

S področja teorije zgodovinskega spoznanja ni bila izrinjena zato, ker bi zgodovinarji v prahu arhivov izgubili voljo do umetniške »lepe besede« ali se kakorkoli drugače odrekli naslavljanju svojih del na občinstvo. To namreč enoplasno zanikata tako njihova želja po političnem vplivu kot literarna kvaliteta mnogih historičnih izdelkov znanstvene tradicije. Ne, tem zgodovinarjem je šlo za to, da bi v svojih predstavitvah zadovoljili znanstvene kriterije, kar pa se jim je zdelo mogoče samo s pomočjo strogo znanstvenega, metodološko urejenega

narativno strukturo za njihovo predstavitev kot ikono dogodkov, ki naj bi se zgodili v minulih časih. Prav tako menim, da vsebujejo globoko strukturalno vsebino, ki je obče poetske, specifično pa lingvistične narave in služi kot predkritično sprejeta paradigma značilne historične razlage. Ta paradigma deluje kot metahistorični element v vseh zgodovinskih delih, ki merijo dlje kot pa monografsko arhivsko poročilo.*] White, *Metahistory*, str. IX.

raziskovalnega dela. S kritiko retorike so utemeljevali lastno razumevanje in prepričanje, da se sposobnost pojmovnega oblikovanja izraža predvsem v raziskovalnem delu in ne v retoričnem oblikovanju besedila.

Najnovjše teoretske in empirične raziskave historiografije poudarjajo, da raziskovalnega procesa sploh ni mogoče pogrnati v tek brez predhodnega pojmovnega oblikovanja, ker so že objekti raziskovanja – kot »historično« določljiva dejstva – rezultat določenega narativnega pojmovnega ustroja. Njihov temeljni pomen je tako samoumeven, da morda prav zaradi tega v historiografskih predstavitvah niso našli ustreznega izraza in so v lastnem razumevanju historikov, ki pozabljajo na historično refleksijo (kar je veljalo in verjetno še velja za večino izmed njih), skasoma preprosto zbledeli. To pa še zdaleč ne pomeni, da lahko zdaj – nasprotno – raziskovanje postane samounljivo in zato historiografsko teoretično nezanimivo, kolikor pač že samo temeljno pomensko oblikovanje zgodovinske pripovedi medtem ni več samoumevno in zanimivo. V tem pa je vsa poanta. S konfrontacijo sodobne lingvistične analize historiografskega teksta in historične refleksije zgodovinskega spoznanja se namreč izkaže, da kljub »lingvističnemu obratu« [Linguistic turn] raziskovanje kot teoretski problem zgodovinske vede znotraj historike ni zastaralo.

Spomni na izrinjanje retorike pod vplivom nezadržnega zagona racionalizacije v razvoju zgodovinskega mišljenja spremlja zgodovinsko teoretičen razmislek, ki se izteka v vprašanje, kaj pravzaprav pomeni pisanje zgodovine na specifično znanstven način.

Sama teorija zgodovinskega spoznanja, v svojem opredeljevanju osnovnih procesov pojmovnega oblikovanja historične pripovedi, še ni dovojlj sistematično ovrednotila tiste metodološke racionalnosti historičnega mišljenja, ki se vzpostavlja v okviru historičnega raziskovanja. Dosežki pojmovnega oblikovanja historične pripovedi se, znotraj polja historiografsko-teoretskega raziskovanja, podrejajo drugačnim pravilom kot dosežki historične metode: Hayden White jih imenuje »poetični«. V tradicionalnem samorazumevanju poklicnih zgodovinarjev nastopa zgodovinske metode kot nadaljevanje metodološkega raziskovanja s poetskimi sredstvi, novjša teorija pa zastopa stališče (ki je posledica njene v raziskovanju izostrene metodološke bistroumnosti), naj bi bilo raziskovanje nadaljevanje poetskega

zgodovinpisja z metodološkimi sredstvi. Tako zgodovinpisec, ki bi se rad s pomočjo Whitea razgledal po prizorišču predstavitvenih možnosti, ne more dobiti odgovora na vprašanje, kateri prednostni kriteriji so v veljavi spričo mnogoterosti različnih oblik zgodovinpisja, ki so na voljo. Ne bo mu uspelo razbrati kakega racionalnega merila, s katerim bi lahko izmerili bližino ali oddaljenost konkretne oblike zgodovinpisja od znanstvenih kriterijev zgodovinske vede, temveč bo postavljen pred zanj nenazadno vprašanje, naj svoj predstavitveni izraz oblikuje po tekstovno oblikovanem principu metafore, metonimije, sinekdohe, ali pa morda po principu ironije.

Zato nikakor ni pretirano, če na tem mestu opozorimo na nevarnost deracionalizacije historiografije. Dokler se to dogaja le na področju teorije zgodovinpisja, za katero se ne zanimamo niti širše zgodovini naklonjeno občinstvo niti večina poklicnih, kaj šele nepoklicnih zgodovinarjev, je to do neke mere še znosna, morda celo zabavna, čeprav ne prav redka igra, v kateri se ostina razuma sprašuje o samem razumu. Drugačno silko seveda dobimo, če problem opazujemo znotraj danes obče razširjene tožbe o upadanju zanimanja za zgodovinsko vedo. Na nek način lahko tovrstno odujevanje slečr zajezimo, vendar je to mogoče le na račun medtem doseženih znanstvenih norm zgodovinske vede. Zgodovinpisje, ki bi šlo v to smer, bi lahko, ob morebitni ponovni zagotovitvi trdnega življenjskega prostora, lastno zadoščenje mirne vesti pospremilo z ugotovitvijo, da pri pisanju zgodovine tako ne gre za samostojno rabo razuma, temveč predvsem za predracionalno pojmovno oblikovanje. Historiografija bi na podlagi takšnega pojmovnega oblikovanja znova pridobila čudoviti lesk literarnega dela, ki se mu je historiografija, vzpostavljena kot znanost, ki je na svoj način upoštevala Heglovo tezo o koncu umetnosti, odrekla na račun zagovarjanja metodoloških kriterijev resničnosti. S ponovno pridobitvijo omenjenega blišča predracionalno in poetically zasnovanih historičnih interpretacij bi historiografija, ki praviloma ne zasluži širine pojma, ki jo označuje, lahko znova osvojila naklonjenost javnosti.

Vprašanje je le, ali takšna narativna tvorba zares vsebuje pojmovno kvaliteto, za katero si prizadeva. Rečeno drugače, ali je historiografija še smiselna, čeprav je izgubila smisel prav tam, kjer nastopa kot specifično historična, se pravi v historični narativni rekonstrukciji človeške preteklosti? Ne moremo si

zatisniti oči pred spoznanjem, da historični pripovedi v procesu zgodovinskega mišljenja poleg predstavljanja ne pripada nikakršna sekundarna funkcija, temveč primarna funkcija elementarnega temeljnega osmišljanja.

Teorija zgodovinpisja se potemtakem ne more omejiti le na odgovor na vprašanje o načinu historične pripovedi – vsaj v okviru historike, kot refleksije o znanstvenih podmenah zgodovine, bi morala razmišljati o vlogi razuma znotraj historične pripovedi. Prav tako bi lahko preverjala, ali niso morda že same metodološke operacije historičnega raziskovanja samostojni dejavniki v procesu pojmovnega oblikovanja historične pripovedi.

Na podlagi spoznanja, da stara metoda – kanonizirana v učbenikih poznega 19. stoletja – ne ustreza več svojemu namenu (med drugim tudi zaradi metodološkega napredka v okviru razvoja družbenih ved), bi se morda, na podlagi vprašanja o vlogi metodoloških operacij v procesu pojmovnega oblikovanja, vendarle lahko zednili o novem razumevanju enotnosti historične metode. Nепrijetnega medsebojnega nasprotovanja zgodovinpisja in zgodovinskega raziskovanja kot teoretičnega problema zgodovinske vede preprosto ne bi bilo več, teorija zgodovinpisja pa bi tako v metodoloških pravilih historičnega raziskovanja, t. j. v pravilih oblikovanja in preverjanja historične teorije, lahko odkrila potrebni (kajpada še ne zadostni) pogoji za razumno pisanje zgodovine.

Prevedla Breda Luitbar